

Adatok a székelyudvarhelyi unitárius egyházközség történetéhez.¹

Székelyudvarhelyi egyházközségünk ünnepel, — újraalakulásának 60-ik- és hiterősítő, diszes temploma építésének 25 éves évfordulóját ünnepli.

E diszes templomát 25 év előtt a köztudat szerint a „sem-miből“, helyesebben a hivek áldozatkészségéből, vasakaratóból és hangyaszorgalmából építették, s így miként az apáczai ember írja ujon épített háza homlokára: az „Isten segedelméből“ épült az.

Tóth Ferencné ingatlant adott az egyházközségnek, melynek értékével kinőtt a templom helyé, Kénos, Abásfalva, stb. testvér egyházségeink követ, téglát, meszet, homokot hordottak, s mindezekhez „Fekete“ munkáskezet adott az Isten segedelve, s így 25 év előtt rövidesen kiemelkedett az Isten háza, és Isten szolgájának az Otthona.

Mindezek történelmi tények, de midőn ezeknek évfordulója alkalmával együtt ünnepelni összejöttünk, a hívő lélek nem elégedik meg e történelmi tényeknek pusztá felsorolásával, hanem kutatja az okokat, azokat a mozgató erőket, melyek Isten segedelmének az egyes hívők tetteiben való kinyilatkozását kiérlelték, életrehívták és sikeresítették. Kutassuk mi is egy kissé, menjünk vissza a multakba, hisz az a jelennek az alapja; lapozzunk a történelemben, melynek eseményei a tanulságok szerint ismétlődnek.

Az unitarizmus XVI. század közepén született, s Udvarhelyszéken, a két Homorod vidékén, a Nyikó és Gagy vize mentén, — s a Küküllő alsó folyásánál — rövid idő alatt örökös otthont talált. E folyók Udvarhely magosságából táplálkoznak, mely város ugyanis mint régi, ősi rabonbán székhely, úgy is mint mindenkori

¹ Megnyitó a székelyudvarhelyi egyházközség megalakulásának 60-ik- és temploma építésének 25-ik évfordulója alkalmából 1933. szept. 3-án rendezett ünnepélyen.

királybirói zékhely, minden időben irányító és összekapcsoló jelentőséggel birt. Lehetetlen, hogy az összes folyók mentén élő- és feltörő unitárius szabadszellem az Udvarhelyszék csucs- és központjában fekvő Udvarhelyen is otthont ne talált volna.

De hogy a valóságban is talált, azt történelmileg is alátámasztjuk. Ugyanis az unitarizmus a két Homoród mentén a „Kornis“-ok égisze alatt terjedett el. Történelmi tény, hogy homoródszentpáli Kornis Farkas, a XVI. század harmadik negyedében nemcsak unitárius, de hatalmas közéleti egyéniség is volt, kit a történelemíró a következőleg jellemez: „honfi erényekben és valóságosságban kortársai fölé emelkedett.“

E Kornis Farkasnak neje Bethlen Krisztina volt, Bethlen Gábornak, a későbbi nagy erdélyi fejedelemnek igen közeli rokona. E Kornis Farkasnak a veje volt Székely Mózes, Erdélynek második unitárius fejedelme, ugyanis neje Kornis Anna volt.

E Kornis Farkasnak 3 fia Székely Mózes fejedelemmel együtt hullott el a szerencsétlen brassói csatában, és csak egy fia maradt, Kornis Ferenc, kiről a történelemíró mondja: „hazájához, egyházához és családjához való ragaszkodását apjától örökölte“, s így „nem csuda, ha ő is szilárdul ragaszkodott unitárius vallásához“.

E Kornis Ferencet Udvarhelyszék már az 1610. évben „főkirálybirójává“ választotta, s e minőségében annyira érdemesen tevékenykedett, hogy Bethlen Gábor, a nagy fejedelem „a romladozó udvarhelyi várat is zálogba adta neki“, ki azt teljesen kijavíttatta és az 1625. évben bekövetkezett korai haláláig állandóan használta is.

Érdemes munkálkodásáért hálás is volt a fejedelem, Bethlen Gábor, mert a Kornis Ferenc halála után is az 1625. ápril. 7-ről kelt iratában úgy rendelkezett, hogy az udvarhelyi várnak „a kapu felé való szeglet alsó rendbeli 2 házat, a közöttük való egy pitvarral, és az alattuk levő pincével együtt szabados lakásul „a Kornis Ferenc özvegyének sz. kápolnai Bornemissza Judithnak és két leányának, Margitnak férj. kisérei Rhédei Jánosnének és Borbárának, később férj. szentbenedeki Paczolai Péternének adta. A most nevezett Paczolai Péter a szentbenedeki Paczolai Kristóf fia volt, s róla is az van az irásokban feljegyezve; hogy „becsülettel fénylő atyjának vallásában és az egy igaz Istennek ismeretében neveltetett fel“.

Adatok a székelyudvarhelyi unitárius egyházközség történetéhez.

A most felsorolt történelmi adatok feltalálhatók a Nemzeti Muzeumban őrzött Rhédei levéltárban. Különbön belőle szemelvényeket is közölt boldogemlékü dr. Vass Miklós jeles történésünk a Keresztény Magvető 1906. évi 6. füzetében.

Mindezek kétségtelenül bizonyítják, hogy 300 év előtt hatalmas unitarizmusnak kellett lennie Udvarhelyszék fővárosában, s kik az akkori földesuri befolyásokat ismerik, tudják teljes meggyőződéssel, hogy volt is. Bizonyára volt templomuk is, voltak hívei is feles számban. Mindezek azonban időközben eltűntek, miként eltűntek a Székely Mózesek, a hamoródszentpáli Kornisok és szentbenedeki Paczolaiak is. Időlegesen eltűnt tehát a székelyudvarhelyi unitárius egyházközség is, miként eltűnik a sziklák között folyó patak is itt-ott a sziklák alá, mely csak kilométer távolságokban tör újra napfényre.

Az időleges eltűnés indokát is feltárják a történelmi iratok. Ugyanis Péchi Simon, ki a Kornis Farkas veje, s így Kornis Ferencnek sógora volt, az erdélyi kancellárságának megszűnte után teljes erejével a szombatosság terjesztésébe feküdt bele, és pedig oly sikerrel, hogy az iratok szerint: „fenemódra az egész Udvarhelyszéket inficiálni“ kezdte, és pedig nemcsak az unitáriusok, hanem a reformátusok között is elannyira, hogy utóbbiak egyesesen kérelemmel fordultak az azon időbeli fejedelemhez, I. Rákóczy György-höz, hogy „a szombatosság terjedésének vessen véget“. (Lásd Erd. Orsz. eml. 10 k. 15 l.)

Megindultak tehát az 1638. évben a szombatosok elleni irtási perek, s minthogy ezek a szombatosságon kívül a Székely Mózes-féle pártot is irtani tervelték, a perek éle az unitáriusok elleni irtó harcban csucsosodott ki. Ekkor létesült a „dézsi complanatio“, elkobozták az ettől csak hajszállra is eltérő unitárius könyveket, fő- és jószágvesztésre ítélték az unitarizmus mellett híven kitartókat; s sikerült is, legalább is itt Udvarhelyen sikerült az unitarizmust annyira hajléktalanná tenni, hogy ma az azon időbeli nyomaira sem tudunk akadni.

*
*
*

Ámde az unitarizmus nem melegágyi növény, melyet az első dér lehervaszt, nem is szalmaláng, melyet az első szélfúvalom

nyomtalanul szétszór, hanem az unitarizmus az élet maga, mely áldásosan tevékenykedik a gyümölcsosztó nyáron, de tud szenvedni, tünni, tudja dermedten átélni a zordon tél fagyát és életölő hidegét is. Ez átélésre képesítik az unitarizmus hitének örök igazságai.

Diderot szerint: „az igazság, a teljes igazság maga az óriási munkával megszerzett valóság, mely le van öntve a világ legnemesebb embereinek vérével”, és e nemes vérek az igazságot fagyállóvá, szenvedéstűrővé, vészeket átélővé, kiirthatatlanná érlelik; erősítik, acélozzák azt, s minthogy az élőfának letéphetik lombjait, letördelhetik ágait, sőt keresztül fűrészselhetik törzsét is, de mindezzel még nem semmisítik meg, mert a rombolás abbahagyásával abból újabb törzs, s abból újabb ágak és dus lombozat törnek elő a rombolást átélt gyökérből; s minthogy a természetben „mindeneknek szabályos változásai vannak, és a sötétség után újból a világosság százada következik”: egészen természetes, hogy az égháborúk elmúltával székelyudvarhelyi egyházközségünknek is dermedtségéből felébrednie, újraélednie, . . . s ennek látható bizonyosságául 60 év előtt újraalakulnia, s 25 év előtt e díszes templomát felépítenie kellett.

„Istennek segedelme” védte és őrizte az unitarizmust a dermedtség századai alatt is Udvarhelyen, mert hiszen élt és koronként meg is nyilatkozott a Danielekben, a Pálfyakban, a Török Pálnékban, László Ferencekben, Tóth Ferencnékben, stb.; és Isten segedelme érlelte tettekkészséggé azt a Vári Albertekben, Deák Lajosokban, Ambrus Pálokbán, Feketékben, Némethekben, Barabásokban, Sándor Mózesekben, László Domokosokban, Demeter Lőrincekben, stb. 60 év és 25 évek előtt is.

Udvarhelymegye unitarizmusának, és a székelyudvarhelyi egyházközségünknek történelme és újraébredése meggyőződéssé erősíti azon hitünket, hogy az egyetlen jó Istenünknek valamely hivatásteljesítő célja van az unitárius vallással, s az azt hiven követő székely néppel; mert a hatalmas történelmi lengyel unitarizmust nyomtalanul eltűnni, megsemmisíteni engedte, de Erdély s ebben Udvarhelymegye unitarizmusát védi, élteti, lépten-nyomon új életre kelti s a hit- és erkölcsbirodalom mezején munkára hívja.

* . *

Adatok a székelyudvarhelyi unitárius egyházközség történetéhez.

Udvarhelyi egyházközségünk templomába a villanyvilágosságot vezette be, s azt ez estély alkalmával mutatja be nekünk. Több világosságot akar, s akart kifelé és befelé egyaránt. E több világosságot temploma építésének 25. éves évfordulója alkalmából állítja hivatása szolgálatába.

A 25 év már a kiforrott, legteljesebb munkaképes férfikor. Az már átélte a csecsemő kor tapogatózásait, a serdülő kor meg gondolatlanságait, s az ifjúkor nem eléggé megfontolt akarnokságait. Ez idő alatt volt része a szabadfejlődést gátló zivatarokban is, melyeknek tanulságait lesűrüsítette.

A 25 év már a céltudatos munkamező kapunyitása, melyben már nem elérhetetlen ábrándok, kiforratlan elgondolások szerint szabad szaladni, hanem a múlt, jelen és jövő okszerű mérlegelése alapján kell cselekedni.

Vajha e gyujtott több világosság, a központi fény erejével bevilágítaná az összes részeket is, megérlelné és meggyőződéssé erősítené a tudatot, hogy sziklaszilárd jövő csakis a múltban lefektetett szilárd alapokon, a múlt tanulságai okszerű felhasználásával, az érdemeknek elismerésével, mindezeknek tiszteletével és az igazságnak minden mellétekintetek nélküli munkás szolgálatával épülhet fel. Egyetlen jó Istenünk segedelmét e több világosság terjesztéséhez is kérem.

E gondolatok hatása alatt köszöntöm az ünnepelésre egybegyűlt nagyrabecsült közönséget, s templomi ünnepélyünket megnyitom.

Dr. Ferenczy Géza.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

— Trianon után. —

Befejezés.

A reál-politikusok szótárából a krisztusi szeretet eltűnt és a humanizmus szavával sem akarják pótolni. Teljesen érzéketlenek úgy az európai általános leszegényedéssel, mint a kisebbségek fokozott nyomorával szemben. Rendszerint megelégszenek a világ közvéleményét megnyugtató formulákkal. A történelem igazolása szerint azonban a nemzetközi jogi garanciák gyakorlatilag az egyesekre nézve sohasem voltak hatékonyak.

A vallásszabadságért folytatott küzdelmek korában a protestánsok szabadságát biztosító 1606. évi bécsi és 1645. évi linci békekötések is rövid időn belül erkölcsi értékű regulákká váltak.

A nemzetközi jogban minden garancia csak addig tekinthető jogi értékűnek, amíg a garantáló hatalmaknak módjukban is van a biztosított jogot kikényszeríteni.

A protestáns egyházak szabadságát garantáló államok hatalmi átcsoportosulása folytán elvesztették döntő súlyukat és a ma reál-politikusai a csupán erkölcsi értékű garanciákat teljesen figyelmen kívül hagyják.

Ezt jó ismételten meggondolásunk tárgyává tenni, mert a protestánsok a nemzetközi jogra való utalással és a békeszerződésekben foglalt garanciákra utalással a múltban nem nyertek a fennforgó sérelmek orvoslására hatékony segítséget.

A múlt tapasztalatához mérten álláspontom szerint a modern kisebbségi garanciák sem jelentenek a megismétlődő, vagy folyamatos sérelmek orvoslására hatékony eszközt. A nagyhatalmak által kötött szerződéseknek a kisebbségi sérelmek szempontjából még az a nagy gyengéjük is megvan, hogy azok garantálását a kellő erkölcsi tekintélyhez nem jutott és gyakorlati befolyással nem rendelkező „Nemzetek Szövetségére” bízták. Ezáltal a nemzetközi megállapodás jogi hatályát kívánták előtérbe he-